

Új utakon a polgári törvénykönyv

Jogi katedrális

Kompromisszumokkal terhelt, olykor merész, de inkább fontolva haladó, s nem éppen sajtóbarát az új polgári törvénykönyv. A kódex „működéséhez” számos intézkedésre is szükség lesz, ám róluk még szinte semmit se tudni – írja jogász szerzőnk, aki eddig nem középpontban lévő problémákra is felhívja a figyelmet.

TURY GERGELY

JUSTITIA-SZOBOR. Mérlegelni kellett

MÉRETEIBEN ÉS AMBÍCIÓIT TEKINTVE is hatásos alkotás az Országgyűlés által éles kanyarokat sem nélkülöző, majdhogynem tizenöt évnyi előkészítő munka eredményeként elfogadott új polgári törvénykönyv. Nyolc könyvben közel 1600 paragrafus a tulajdon, a szerződés és az öröklés klasszikus témái mellett – Magyarországon első ízben – egy fedél alatt szabályozza a 251 paragrafust felölelő családi jogot, valamint a gazdasági társaságok jogát a maga masszív, majdnem 300 szakaszával.

A kódex

Olyan törvénykönyvről van szó, amely születésunktől a halálunkig életünk szinte minden szegletét lefedi. Méretei lenyűgözőek, ha valóban létező dómhoz kellene

hasonlítnom, akkor leginkább a kassai Szent Erzsébet-székesegyház impozáns építményére esne a választásom. Jól látható rajta és benne a megfontolt tradíció, magyar és külföldi mesterek átgondolt megoldásai, a magasba szökellő és meszszi-re tekintő torony, no meg egy kis kuruc hagyomány az altemplomi kriptában, ahol az újratemetett „hej, Rákóczi, Bercsényi” mellett nyugszik Esterházy Antal gróf, az egyetlen kuruc ebből a nemes famíliából. És vannak természetesen hiányzó téglák, torzók, elhibázott boltívek, rossz irányba vezető belső lépcsők és nem eléggé nagyra tervezett rózsablakok. De nem művészettörténeti vagy jogtörténeti túra, hanem rövid értékelésre vállalkozom: elsősorban a kereskedelmi és hiteltranzakciókhoz, a társasági joghoz és a sajtó helyzetéhez kapcsolódó témákat taglalva.

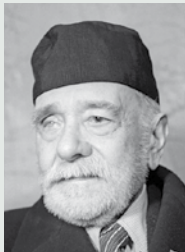
A konstrukció

Nem kevés vitát váltott ki az előkészítő munka során a családi és a társasági jog beépítése a polgári kódexbe. Eddig jól bevált ugyanis e két terület szabályozása külön törvényekben. Most, hogy a nagy kódex részeivé váltak, minimum annak a veszélye fennáll, hogy ha módosításra kerül sor, akkor, ha nem is az egész „katedrális”, de egyes részeit egy időre le kell zárni. Ennél komolyabb probléma az olyan zsarolási lehetőségnek a megismétlése, amelyet a kereszténydemokrata képviselőktől láthattunk a kódex zárószavazását megelőzően (HVG, 2013. január 26.). Amíg nem teljesítette a többség egyes családi jogi „javaslataikat”, vagy legalábbis nem tett jelentős elvi engedményeket, addig a törvény ártatlan, világ-

Vezető magánjogi kodifikátorok

Szladits Károly

Az első magyar magánjogi kódex 1871-ben született szerkesztője egy alkalommal igen közel állt ahhoz, hogy igazságügy-miniszter legyen. 1918 októberének végén Károlyi Mihály a miniszterelnöki hivatal átvételére készült, ám az igazságügyi tárcának még akkor sem volt kiszemelt vezetője, amikor elindult a többi kormánytaggal Budára, József főherceghez. A társaság a siklón véletlenül akadt össze Szladits professzorral, az Igazságügyi Minisztérium (IM) egyik korábbi

kodifikátorával. A tisztséggel ott helyben megkínált tudós a felkérésre nyomban igent mondott, úgyhogy amikor a díszes csoport a Sándor-palota előtt kiszállt a kabinból, már komplett volt a kabinet – igaz, nem sokáig! A Miniszterelnökség előtt ugyanis egy kiáltozó rikkancs termelt előttük, kezükbe nyomva pár röpcédulát, amelyek az aznap meggyilkolt Tisza István haláláról tudósítottak. Mire a leendő kormány a főhercegi rezidencia elé ért, újra nem volt igazságügy-minisztere: Szladits – mint a későbbi külügyminiszter,

Bánffy Miklós anekdotázó visszaemlékezésében olvasható – eltűnt, felszívódott. A négy nyelvet (köztük az orosz is) beszélő jogtudós egyébként Jászi Oszkár köréhez tartozott, s részt vett a polgári radikális Társadalomtudományi Társaság és folyóiratának, a Huszadik Száznak az 1900-as elindításában is. Az első magánjogi törvénytervezet kidolgozásába már az első világháború előtt bekapcsolódott. A parlament elé került 1928-as kódexet a Ház végül is nem léptette hatályba, ám az így is jelentős befolyást gyakorolt a hazai igazságszolgáltatásra, s mindmáig nehezen utolérhető mérce a magánjog világában.

Eörsi Gyula

Már 26 éves korától az IM magánjogi, majd törvény-előkészítő főosztályán dolgozott. 1951–1952 között New Yorkban és Washingtonban volt konzul. Egy évvel később a törvény-előkészítő főosztály vezetőjeként tért vissza. Elsősorban az ő nevéhez fűződik az 1959-ben elfogadott, még ma is hatályos Ptk. megalkotása, amit igen rövid idő alatt (1954 januárja és 1956 nyara között) készített el Világhy Miklós professor kolégájával. A munkában jelentős szerepet játszott az a magánjogi professor, Nizsalovszky Endre is, aki 1944-ben egy előadása után szolidáris gesztussal felsegítette rá a sárga csillagos kabátot. Mivel Nizsalovszky 1956 októberében szerepet vállalt a forradalomban, a későbbiek során nem vehetett részt a törvénykönyv végleges megformálásában. Az újkori magyar jogtörténet

első magánjogi kódexe a szocialista tulajdon-felfogás elveire épült, számos megoldása mégis maradandónak bizonyult. A törvényszerkesztők a korszakban egyedülálló módon közvélemény-kutatást végeztek a magyar vidéki lakosság öröklési szokásairól, így került be a kódexbe az ági öröklés tradicionális szabálya. Eörsi összetett személyiség volt: amikor saját jogtudományi kutatásainak következtetéseivel ő maga sem

értett teljesen egyet, Korszós Antal álnéven vette bírálat alá tulajdon nézeteit. Rendszeresen képviselte Magyarországot nemzetközi konferenciákon: a jogegységesítés aspektusairól – Unifying the Law címen – ironikus színművet jelentetett meg az American Journal of Comparative Law című folyóirat 1977. évi 4. számában.

Vékás Lajos

Az 1939-ben Kolozsvárott született kutató a polgári jogi kodifikáció 1998-as beindítása után nem kis feltűnést keltett egy parlamenti bizottság előtt tett kijelentésével. Mint közölt: Napóleon büszkébb volt az általa kidolgoztatott, két évszázada érvényben lévő polgári törvénykönyvére, a Code Civilre, mint valamennyi győztes csatájára. Vékás kezdetől azt vallotta, hogy a kodifikátornak az arany középút elvét kell követnie. Az erede-

▶ nézetileg semleges szabályait is tisztként tartották fogva. Különálló törvényekből álló együttes esetén nem állna fenn hasonló akciók veszélye.

Lényegesebb problémának tűnik, hogy a parlamenti szavazással a kódex elfogadása megtörtént ugyan február 11-én, de a hatálybalépés napját 2014. március 15-ére tűzték ki. Addig a napig a Ptk. nem egy részének használatbavételéhez további munkára, életbe léptető és a működést lehetővé tevő szabályokra lesz szükség. Ezekről egyelőre szinte semmit sem tudunk. Példával élnek: az egyik legígéretesebb újítás a könnyen kezelhető és biztonságot nyújtó hitelbiztosítéki (zálogjogi) rendszer. A jogi építőmesterek megfontoltan nyúltak egy nem érdemtelenül terjedő amerikai megoldás európai tájakhoz igazított verziójához. A zálogjog létesítése szinte minden vagyontárgyra, immateriális „dolagra” (így minden vagyoni értékű jogra, követelesre) kiterjedhet majd, akár létezik, akár

FILEP ISTVÁN

A SZOMBATHELYI TÖRVÉNYSZÉK NAGYTERME. Méretes alkotás

a jövőben válik valósággá, a lényeg, hogy legyen az adós személyéhez köthető nyilvántartása. A megoldás egyszerű – ahol működik, ott rendkívül olcsó – elektronikus nyilvántartási rendszerre épül. Ennek azonban még az alapkövét sem látjuk Magyarországon. Tudható, hogy a bankok igen nehezen, nyögvenyelősen fogadták el ezt a rendet, amely sok tekintetben változtat az eddigi „diktálás” gyakorlatukon. A közjegyzők sem tapsoltak, és még az is lehet, hogy az ügyvédek is a bonyolultabb hitelbiztosítéki hókuszpókuszban érdekeltek. Pedig ha van új, ígéretes és okos dolog ebben a kódexben, amely mind az üzleti élet, mind a fogyasztók érdekeit szolgálja, akkor a hitelbiztosítéki jog ilyen.

A társasági jog törékenysége

A társasági jogi részt túlzottan sok kompromisszummal terhelten fogadták el, aminek oka jórészt abban rejlik, hogy

tileg egy évtizedre tervezett, ám egyesek által túl hosszúnak tartott törvényalkotási folyamat kapcsán emlékeztetett arra, hogy az ugyancsak nyolckötetes holland törvénykönyv 46 év alatt (1946–1992) született meg. Az új Ptk. koncepcióját a kodifikációs főbizottság Vékás vezetésével 2002-re dolgozta ki, a kódex első tervezete 2006-ra készült el. Egy évvel később a főkodifikátor és az igazságügyi kormányzat szakállamtitkára, Gadó Gábor között az együttműködés – koncepcionális nézeteltérések miatt – megszakadt. A kódexet így a tárca stábjá fejezte be, s nyújtotta be az Országgyűlésnek. A törvénykönyv első változatát 2009 decemberében fogadta el az akkori koalíció,

ám sohasem lépett hatályba. 2010-ben az új kormány felkérésére Vékás visszavette a kodifikáció irányítását: jelentős szerepe volt abban, hogy a társasági jog végül mégiscsak bekerült a Ptk.-ba.

Amikor 2012 őszén az átfazonírozott kódex vitája újra megkezdődött az Országházban, a 73 éves főkodifikátor az államfői páholyban foglalt helyet. A múlt heti végszavazás alkalmával ugyanót ugyanott már hiába keresték. Az akadémikus tüntető távolmaradásával jelezte, hogy az elfogadott törvénykönyvet nem tartja minden tekintetben saját szellemi termékének.

Sárközy Tamás felfogása nem egy kardinalis kérdésben ütközött a kódex-előkészítő Vékás Lajos és Kisfaludi András elképzeléseivel. Sárközy ellenezte a társasági jog beteretését a Ptk.-ba, de végül engedett. Viszonzásul az ő felfogásának kellett jelentős engedményeket tenni, több esetben rossz kompromisszumokkal. Csupán egy dolgot említek meg közülük, de ez olyan, mint cseppben a tenger. A kft-k esetében 2014-ben visszatér a 3 millió forintban előírt minimális törzstőke. Kisfaludi első tervezetében még nem ez szerepelt. Semmi szükség nem volt erre a változásra, az 500 ezer forintos tőkeminimum nagyon jól bevált. Lelke mélyén Sárközy professzor is jól tudja, hogy a Lehman Brothers sem azért omlott össze, mert nem volt előírva számára jelen-

tős törzstőke. A visszatérés a 3 millióhoz tehát szükségtelen, koncepcionálisan üres, és a gyakorlati megvalósítás során több problémát is okoz. Egyrészt meg kell majd alkotni azokat az átmeneti szabályokat, amelyek alapján az 500 ezer forintos törzstőkésítő kft-k feltőkésítik magukat. Ez nem lesz egyszerű feladat, sok kisvállalkozás a mai szintet is nehezen tudja tartani. Másrészt az előírt határidő utolsó napja előtt ismét megindul majd a roham a cégbíróságnál. Végül, és talán ez a legfontosabb, még ha a német mintára bevezetendő fokozatos feltőkésítést választják is átmeneti szabályként, az a hitelezők számára semmilyen kézzelfogható biztosítékot nem nyújt a 3 millió forint formájában. A reális védelmet az osztalék és egyéb pénzkivétel szabályainak betartása, a kapcsolatos személyek közti tisztességes árazás és számlázás jelenti. Ezzel a felfogással szemben a tipikus magyar vállalkozó, ügyvéd, sőt jogászprofesszor is vallja: semmi sem kötelez arra, hogy ha egyszer benn van a 3 millió forint, akkor azt ne vigyék ki akár már másnap.

Ráadásul a baj nem jár egyedül. Sárközy a Ptk.-ba terelt társasági jogi előírások fő erényeként felhozható megengedő jellegű szabályozással szembeni bírálatainak részeként – sokak megrökönyödésére – kétségbe vonja, hogy az elfogadott szöveg valóban oly módon értelmezendő, hogy a 3 millió forint tőkeminimum kötelező, és felveti annak lehetőségét, hogy a törvény szövege szerint a kft tagjai kisebb tőkeminimumot is elfogadhatnak saját társaságuk számára. Ezen nézeteit a professzor a Pesti Ügyvéd lapjain oly módon fejt ki, hogy ha lehet, az ügyvédek és a cégbírák egyaránt elbizonytalanodjanak. A helyzet viszont az, hogy éppen az ő álláspontjának áteróltetése miatt nem dönthetnek a tagok 3 millió forintnál kevesebb törzstőkéről.

A rossz kompromisszumokon túl további aggodalomra ad okot, hogy a társasági jogtól elkülönülő cégjogi szabályozás könnyen szembemehet a törvény szellemével, leronthatja az új Ptk. okos konstrukcióit. Ennek van jele bőségesen. 2007 és 2010 között volt egy időszak, amikor a mintaszerződésekkel a gyors bejegyzés teljes körűen működött, és semmilyen kárt nem tett a magyar gazdaság szövetében. Ezek az idők lassan elmúlni látsza-

megindul majd a roham a cégbíróságnál

Változásról változásra

Társasági jog, jogi személyek

- A mai szigorú kógens alapállás helyett az új Ptk. széles körben lehetővé teszi a felek akaratára szerinti eltérést a kódex szabályaitól. Ezt kivételesen, a közérdek védelme miatt, tiltja, néhány más esetben – a hitelezők, a munkavállalók és a kisebbségi tulajdonosok védelmi szempontjaira tekintettel – korlátozza.
- „Fókuszáltabban” szankcionálja a nyilvánvaló visszaéléseket a korlátozott felelősséggel. Felszámolás során a tagok, valamint a vezető tisztségviselő(k) felkelhetnek a kielégítetlen hitelezői igényekért.
- A vezető tisztségviselői felelősség új mércéje, hogy a szerződésszegési felelősség szabályai szerint kell eljárni, míg ma a szerződésen kívüli okozott károkért viselt felelősség szabálya alkalmazandó.
- Ismét 3 millió forint lesz a minimális törzstőke a kft-knél a mostani 500 ezer forint helyett.
- Lehetségessé válik a kollektív vezetés a kft-knél, amit a nemzetközi társaságok régóta hiányoltak.
- Egyszerűbb kuratóriumi szabályok az alapítványoknál: például lehetőségessé válik, hogy egy személy (kurátor) legyen az „ügyvezető szerv”.
- Elmozdulás az ügyvezetett magánalapítványok felé: például az alapító is lehet az alapítvány kedvezményezettje, ha a cél az ő tudományos, irodalmi vagy művészeti alkotásainak gondozása.

Kötelmi jog, szerződések

- Erős fogyasztóvédelmi szabályok, összhang az uniós szabályozással.
- Letisztult hitelbiztosítéki (zálogjogi) rendszer, modern nyilvántartás. A bankokat indokolatlanul előnybe hozó hitelbiztosítékok (például biztosítéki vételi/visszavásárlási opció, biztosítéki engedményezés) tilalma.
- A szerződésszegési felelősség alóli új kimenetési mérce (a fél ellenőrzési körén kívüli álló elháríthatatlan ok lehet a mentő körülmény) és mérték (valamennyi ésszerűen előre látható kár megtérítése).
- A bizalmi vagyonkezelés kereteinek megteremtése: a vagyonkezelő köteles a kedvezményezett javára kezelni az ügyvezetett vagyonrendelő által tulajdonába adott dolgokat, ráruházott jogokat és követeléseket (vagyis a kezelt vagyont).
- Új szerződésszabályok (franchise, faktoring, pénzügyi lízing).
- Új mezőgazdasági vállalkozási szerződés a mezőgazdasági termékértékesítési szerződés helyett.

► nak. Nincs összhang a társasági jog és a cégjog között, amit csak súlyosbíthatnak azok, akik a cégtörvényt alakítják: szemellenzős szabályozással a társasági jog progresszív megoldásait is gúzsba lehet kötni.

Felelősség, kultúra

Az új Ptk. megalkotói közül a sokat látott jogászprofesszorok jól tudják: az intézmény impozáns formális konstrukciója mellett a közeg, a környezet, a szélesebb értelemben felfogott kultúra „számít”. A törvénykönyvnek ebben kell érvényesülnie; például huszárós megoldásra vállalkozik a felelősség tekintetében. Új, nehezebb kimentési (felelősség alóli mentesülési) szabályt vezet be a szerződésszegés következtében alkalmazandó felelősség és a megtérítendő kár mértékét tekintve, mint ami – a kártérítési vétkességi felelősség formájában – ma érvényes. Az új mérce a kimentést akkor engedi meg, ha a szerződésszegés a szerződést szegő fél ellenőrzési körén kívül eső olyan elháríthatatlan ok miatt következett be, amely nem volt előre látható a szerződés megkötésekor. A változás határozott közeledés az angolszásznak tekintett megoldások felé. Persze a kódex készítői taktikusabban magyarázzák a változások lényegét – piacconformabbnak nevezik a módosítást. A nemzetközi tranzakciókban jól ismert ez a standard, de ne feledjük, a helyi kultúra erősen befolyásolja az értelmezést, alkalmazást. Más ugyanaz a litánia magyarul vagy szlovákul, lengyelül vagy – mondjuk – a számtalan német dialektusban.

Nagy kérdés, mennyiben épül be az új felelősségi mérce a magyar valóságba. A vezető tisztségviselők saját társaságuknak okozott kárért viselt felelőssége tekintetében máris kétségek merülnek fel. A kódex erre új megoldást, a szerződésszegés miatti szigorúbb felelősségi szabály alkalmazását írja elő. A vezető tisztségviselői felelősséget állandóan szigorítani kívánók szemében magától értetődő ez a megoldás. Pedig nem az. A szabály praktikus eredménye ugyanis jobb esetben az, hogy – mivel itt gondossági kötelemről van szó – a vezető tisztségviselőnek úgy kell eljárnia, mint a gondos megbízottnak, és ha nem ezt teszi, ha mulaszt, akkor valóban „szerződést” szeg, ha pedig gondosan jár el, akkor fel sem merül a szerződésszegés. Következésképpen az „ellenőrzési körén kívül eső”, az „előre nem látható”

és az „elhárítása nem elvárható” fordulat használata pusztán tautológia, felesleges szöveg. Rosszabb esetben úgy olvasható a szabály – és bizonyára lesznek olyanok, akik a rosszabb esetet olvassák ki –, hogy vezető tisztségviselő az ellenőrzési körén belül levő dolgokért akkor sem mentheti ki magát, ha a bekövetkező hátrány elháríthatatlan volt. Ez a fokozott felelősségnek olyan mércéje, amit a veszélyes üzem károkozása, atomcsapás vagy vadállat harapása esetén alkalmaz a jog.

Akár így, akár úgy értelmezzük az új előírást, bizony megállapíthatjuk, hogy a vezető tisztségviselői felelősség intézményének nincs erős hagyománya a magyar tájon, az nem épült be a társasági jogi és üzleti kultúrába, és ez feltehetően így is marad a belátható jövőben. E felelősség eddig sem működött, egy kezemen meg tudnám számolni azokat az eseteket, amikor tétre menően alkalmazták. Így eztán sem várható, hogy része lesz a társasági jogi kultúrának. Ha mégis, akkor viszont olyan szigorú kimentő mércét alkalmazhatnak a bíróságok, hogy az magas felelősségbiztosítási díjakat von maga után abban a vállalati környezetben, ahol okkal tarthatnak az új doktrína „doktriner” alkalmazásától.

A személyiségi jogok és a sajtószabadság

A személyiségi jog tömör szabályai azt jelzik, hogy a közszereplők közügyeit illetően nem igazán sajtó- és így olvasóbarát az új Ptk. Természetesen nem szűkös szerű, hogy annak kell lennie, de – író és olvasó ember szemszögéből mondom – nem árt, ha ilyen. Az pedig mindenképpen elvárható, hogy összhangot teremtsen az alkotmányos követelmények és a személyiségi jog szabályozása között. A kódex lényegében alulról közelíti az Alkotmánybíróság szólásszabadság-mércéjét, csupán a vélemény („a miniszter korrump alak”) tekintetében hoz létre magasabb tűrési küszöböt, míg a 2009-ben elfogadott, de végül is elbukott Ptk. szabálya ennél tovább ment, felülről értelmezve az alkotmánybírói mantrát, a ténybeli tévedések („a miniszter harmadszor nyúlt két kézzel a mézes bödönbe”) miatti kimentés tárgyában teremtett

magasabb mércét a közszereplőknek. Megengedte a sajtó számára az enyhe, nem szándékos vagy súlyosan gondatlan tévedés jogát. A mostani kódex szűkmarkúbb, ami érdemi módon fog kihatni a sajtónak a közszereplőket a tényekkel szembesítő elszántságára, gyengítve azt.

Az utolsó pillanatokban került be a törvénykönyvbe az a paragrafus, amely valamely – tag körben meghatározott – közösséget ért indokolatlanul sértő kifejezés használata miatt a közösség bármely tagja számára lehetővé teszi, hogy saját személyiségi jogát érvényesíthesse. Még az sem kell az ilyen jogérvényesítéshez, hogy a sértő

kifejezés a közösség tagjaiban megalapozottan a fenyegetettség érzését keltse. Ráadásul ha közérdekbe ütközőnek minősül a kollektív személyiségi jog megsértése, az ügyész a közösség bármely tagjának hozzájárulása nélkül is keresetet indíthat. Nem kockázatos megjósolni, hogy sokat fogunk hallani ezekről a merőben új szabályokról, azok nyilván az Alkotmánybíróság előtt is vizsgázni fognak, annak ellenére, hogy az alaptörvény készülő – immáron negyedik – módosítása éppen a szólásszabadság ilyen típusú korlátozásának is meg kíván ágyazni.

További problémák is akadnak. A kódex nem teszi például helyre a „híresztelés” doktrínát, a helytállás kötelezettségét mások közléseinek továbbadásáért. Ebben a kérdésben nem lehet a jelenleg kihámozható bírói gyakorlatra támaszkodni, jogalkotói megszólalásra lett volna szükség – mint azt a 2009. évi, elbukott Ptk. tette. A jogsértéssel elért előny elvonása nem rossz ötlet, de csábítani fogja a bíróságokat a sajtó – főleg a bulvár-lapok és a kereskedelmi televíziók – erős kezű megregulálására. És jó, ha tudjuk, hogy míg a hátrány, a veszteség, a kár sem minden esetben mérhető következetesen, az előny megállapítása teljesen új vizekre tereli az ilyen kérdésekben laikus bíróságokat. Az új sérelemdíj is kétélű fegyvernek bizonyulhat, mivel könnyen alakulhat ki olyan értelmezése, amely erős indokok hiányában kedvezőtlen a sajtó számára. Ha a bíróságok úgy értelmezik a törvényt, hogy a jogsértés ténye önmagában – mintegy automatikus módon – kompenzálendő sérelem, akkor ennek a sajtó issza meg a levét. ■ HANÁK ANDRÁS